

Kuzey Arnavutluk'a karşı olan hücumlarını bertaraf etti (Şânîzâde, III, 114 vd.). Ancak Rumeli'de oluşturulmaya çalışılan nizâmiye askeri fikrine karşı çıkınca bu işle görevlendirilen Sadrazam Mehmed Reşid Paşa ile ihtilâfa düştü. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşına çağrılarak kendisine Edirne kolu seraskerliği verilip bütün Rumeli'yi harekete geçirmesi istendi. Bu savaşta Vidin ve Rahova'yı işgal eden Ruslar'a karşı mücadele etti. Hizmetleri dolayısıyla II. Mahmud'un iltifatına mazhar oldu. Savaştan sonra mülkî idarede girilen düzenlemelerden tedirgin olarak Bosnalılar, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Sırp Prensi Miloş Obrenoviç (Miloš Obrenović) ve Karadağ Prensi II. Petar Petroviç Nyegoş ile (P. Petrović Njegoš) yakın ilişkiler içine girdi. Uhdesinde bulunan Ohri, İlbasan ve Dukagin sancaklarının idaresinden alınmasına tepki göstermesi (BA, HH, nr. 21497) ve amcası Vezir Kara Mahmud Paşa gibi İşkodra'da geniş bir tabana ve güçlü bir halk desteğine sahip olarak Niş, Üsküp ve Sofya şehirlerini ele geçirmesi üzerine âsi ilân edildi. Mehmed Reşid Paşa nizâmiye askeriyeye Mustafa Paşa'nın üzerine yürüdü ve onu dağlık bölge olan Babuna'da (Pirlepe yakınlarında [Prilep-Makedonya]) yendi (21 Nisan 1831). Mustafa Paşa İşkodra Kalesi'ne kapandıysa da (TSMA, nr. E 5780) kale kuşatma altına alınınca çaresiz kalıp eman diledi ve İstanbul'a gönderildi (BA, HH, nr. 26329).

İstanbul'da kendisine Süleymaniye bölgesinde bir konak tahsis edildi. Dindar ki-

şiliği yanında edebiyata merakı, yazdığı şiirler ve katıldığı toplantılardaki kapsamlı görüşleri sayesinde etrafında geniş bir dost grubu oluştu. Çok geçmeden yeniden görev aldı ve Anadolu'da Bolu, Kastamonu, Adana, Maraş, Konya gibi yerlerde valilik yaptı. Ardından tekrar Rumeli'ye gönderildi ve Hersek mutasarrıflığına tayin edildi. Sancağın merkezi olan Mostar'a yerleşti (1853). Son görev yeri olarak Medîne-i Münevvere'de şeyhülharemlikte bulundu ve 7 Zilkade 1276'da (27 Mayıs 1860) burada vefat etti.

1831 isyanından sonra devlet hazinesine devredilen malları 1865'te çocuklarına iade edildi. 1827-1828'de babalarının İşkodra valisi olduğu dönemde kendilerine beylerbeylik rütbesi verilen Hasan Hakkı Paşa ve Mahmud Paşa da Osmanlı Devleti'nde üst düzey yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. En küçük oğlu Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Ali Rızâ Bey'dir. Mustafa Paşa ile birlikte Buşatlılar'ın İşkodra'da aile olarak devam eden mutasarrıflık dönemleri sona ermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 21065, 21073, 21089, 21497, 26329; BA, AE, II. Mahmud, nr. 5307; TSMA, nr. E 1589, 4336, 5780; Şânîzâde, *Târih*, III, 114 vd.; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât* (nşr. Neşet Çağatay), Ankara 1980, III-IV, 261-262; Cevdet, *Târih*, XII, 89 vd., 92 vd., 105 vd.; Ahmed Müfid, *Tepedelentli Ali Paşa*, İstanbul 1324, s. 189; Lutfi, *Târih*, II, 96 vd., 110-111; III, 182, 186; M. Gavriloviç, *Miloš Obrenoviç*, Belgrade 1908-12, III, 91-96, 102-114, 124-126, 332-335, 361; *Sicill-i Osmânî*, IV, 477; Ahmet Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965, s. 102, 108, 119, 124; *Historia e Popullit Shqiptar* (ed. A. Buda v.dğr.), Prishtinë 1979, I, 452-454; II, 400, 406, 507; M. Köhbach, "Nordalbanien in der Zweiten hälfte des 18. Jahrhunderts", *Albanien Symposium, 1984*, Kittsee 1986, s. 171-173; *İşkodra Şairleri ve Ali Emiri'nin Diğer Eserleri* (nşr. Hasan T. Karateke), İstanbul 1995, s. 89, 114-117; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 982-983; M. Cavid Baysun, "Mustafa Paşa", *İA*, VIII, 727-730; A. Popovic, "Muştafâ Paşha, Bushatli", *EP* (İng.), VII, 719-720; "Bushatlinjtë", *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 132-133; "Mustafa Pashë Bushatlliu (1796-1860)", *a.e.*, s. 133; Selim Hoxha v.dğr., "Bushatasit (Bushatlinjtë)", *Fjalor Enciklopedik*, Tiranë 2002, s. 121.

MUSTAFA L. BİLGE

MUSTAFA PAŞA, Daltaban

(bk. DALTABAN MUSTAFA PAŞA).

MUSTAFA PAŞA, İpşir

(bk. İPŞİR MUSTAFA PAŞA).

MUSTAFA PAŞA, Kemankeş

(bk. KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA).

MUSTAFA PAŞA, Köse

(ö. 1178/1765)

Osmanlı sadrazamı.

Çorlu'da doğdu. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdâliğinde bulunmuş olan Sofu Abdurrahman Paşa'nın oğludur. Kaynaklarda Bâhir, Köse ve Mîrâhur lakaplarıyla anılır. İyi bir eğitim aldı. İstanbul'a giderek Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın maiyetine girdi. Bu sayede hassa silâhşoru oldu. Ardından kapıcıbaşılık görevine getirildi. 1159 Ramazanı sonlarında (Ekim 1746 ortaları) ikinci mîrâhur, Zilkade 1162'de (Ekim 1749) birinci mîrâhur oldu. Mîrâhurluktan sadrazamlığa geçmek mümkün değilken I. Mahmud'un Dârüssaâde Ağası Morali Beşir Ağa'nın padişaha tavsiyesiyle sadârete getirildi (18 Şâban 1165 / 1 Temmuz 1752). Bu makamda ilk icraatı devlet işlerine karışan Beşir Ağa'nın nüfuzunu kırmak oldu. Onun uygunsuz hareketlerde bulunup rüşvet alarak iş gördüğünü padişaha bildirdi ve azlını, ardından idamını sağladı. Sadâreti döneminde birbirini takip eden ve İstanbul ile Trakya'yı sarsan depremler dolayısıyla meydana gelen zayıyatı gidermek için tedbirler aldı. I. Mahmud'un vefatı ve yerine III. Osman'ın padişah oluşunun ardından rakiplerinin telkinleriyle azledildi (4 Cemâziyelevvel 1168 / 16 Şubat 1755). Önce Midilli'ye yollandı, birkaç ay içinde de Mora muhassılı oldu (Ramazan 1168 / Haziran 1755).

III. Osman, Mustafa Paşa'yı azlettikten sonra on üç ay aşan zaman içinde dört defa sadrazam değiştirdi. Son zamanlarda gerek devlet erkânı gerekse İstanbul halkı arasında "Mustafa Paşa'nın yerini tutan vezir olmaz" gibi sözler yayılınca yeniden hatıra geldi ve İstanbul'a çağrılarak ikinci defa sadârete tayin edildi (1 Receb 1169 / 1 Nisan 1756). Mustafa Paşa'nın bu sadâreti sırasında İstanbul'da tarihinin en büyük yangınlarından biri çıktı. Şehrin dörtte üçü yandı, ardından tamir masrafları hazineye büyük bir yük getirdi. Onu töhmet altında bırakan bir başka hadise de tahta aday Şehzade Mehmed'in zehirlenerek ölmesinde rolü olduğu dedikodularıdır. Bazı kaynaklarda, aralarında Hekimoğlu Ali Paşa'nın da bulunduğu yüksek rütbeli devlet adamlarının şehzadenin katli-

Buşatlı
Mustafa
Paşa'nın
imzası
ve mührü
(BA, HH,
nr. 21089)

MUSTAFA PAŞA, Köse

ne razı olmadıkları, ancak sadrazamın bu konuda ısrar ettiği belirtilir. Şehzadenin şüpheli ölümü dolayısıyla görevden alınıp Rodos'a sürüldü (20 Rebûlâhîr 1170 / 12 Ocak 1757), ancak malına dokunulmadı. Bir müddet sonra kendisi hakkında padişaha tavsiyede bulunduğu Koca Râgîb Paşa'nın aracılığıyla affedildi ve önce Midilli'ye, ardından Eğriboz muhafızlığı ile Karlı-ili sancağına gönderildi (Zilhicce 1170 / Ağustos 1757). 4 Şevval 1171'de (11 Haziran 1758) Mısır valiliğine getirildi. İki yıl sonra azledilip Cidde'ye nakli kararlaştırıldıysa da bu göreve gitmek istemeyip Kahire'de oturdu. 1175 Cemâziyelâhîrinde (Ocak 1762) görev yeri Halep olarak değiştirildi. Fakat buraya da gitmekten çekindi ve çeşitli bahaneler ileri sürüp bir müddet Mısır'da Bulak'ta ikamet etti. Sonunda kendisine yollanan bir fermanla teminat alınca Halep'e gitti. Onun böyle davranmasının altında vaktiyle Şehzade Mehmed'in katlinde rol oynamış olmakla suçlanması ve şehzadenin kardeşi III. Mustafa'nın tahta çıkmasının yattığı, yeni padişahın kendisine karşı tavrından endişe ettiği belirtilir. Ancak bu tereddüdü yersiz çıktı. Yeni padişahın Hamza Hâmid Paşa'yı yetersiz bulup azletmesi üzerine Halep'ten İstanbul'a çağrılarak üçüncü defa sadârete tayin edildi (24 Rebûlâhîr 1177 / 1 Kasım 1763).

Mustafa Paşa üç padişahın mührüne sahip olmuş bir sadrazam gururu ile İstanbul'a geldi. Hatta III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'a namzet oldu. Onun bu defaki sadâreti oldukça hareketli geçti. Prusya Kralı II. Friedrich'in Râgîb Paşa zamanındaki ittifak niyetinin hâlâ gündemde olup olmadığını tesbit etmek üzere Ahmed Resmî Efendi bu ülkede bulunuyordu. Mustafa Paşa, III. Mustafa gibi Prusya ile dostluğa taraftardı. Ayrıca Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin tasvibini almıştı. Ancak bu arada Prusya'nın Rusya ile ittifak kurması Osmanlı hükümetini tereddüde sevketti. Bu tarihlerde Lehistan meselesi yüzünden yoğun diplomatik temalar da gerçekleşti. Öte yandan diğer meseleler arasında Anadolu'da ortaya çıkan Kadioğlu adındaki eşkıyanın bertarafı ile Gürcistan'daki Açıkbaş isyanı onun sadâret dönemine rastlar.

Defter Emîni İzzet Ahmed Efendi'nin adının bazı yolsuzluklara karışması Mustafa Paşa'nın durumunu sarstı. Ayrıca kendisi haslarına ait Kıbrıs vâridâtına zam yapararak orada karışıklığa yol açtığı, aşırı para hırsına kapıldığı, topladığı meblağı bazı binalara sarfettiği yolunda çıkan şâyialar

üzerine teftişe mâruz kaldığı da belirtilir. Yapılan tahkikat neticesinde azledildi (5 Şevval 1178 / 28 Mart 1765). Azliyle ilgili fermanla Kıbrıs adasındaki zulmüne atıfta bulunduğu dikkati çeker. Üç padişah dönemindeki sadâret müddeti dört yıl dokuz aydan fazladır. Hazineyedeki israfla Gürcistan başarısızlığı da Mustafa Paşa'ya maaledivmiştir. Azilden sonra iki gün kapı arasında bekletilip Midilli'ye sürüldü. Tefişin derinleştirilmesi sonucu vezir kethüdâsı iken defter emîni olan İzzet Ahmed Efendi, eski tezkirecilerden Ebûbekir Efendi ve Kethüdâ kâtibi Moravî Süleyman Efendi de sürgüne yollandı. Mustafa Paşa sürgüne gittikten sonra da hakkındaki yoğun şikâyetler sürdü. Ardından kendisini Midilli'ye götürmekle görevli Kelleci Osman Ağa'ya idamı için yollanan emir üzerine 1178 Zilkadesinde (Mayıs 1765) boğularak öldürüldü. Kesik başı İstanbul'a getirilip yaptırdığı Nakşibendî Tekkesi'ne defnedildi. Mehmed Bey ve Mûsâ Bey adlı iki oğlu tesbit edilmiştir.

Mustafa Paşa'nın bazı hayratı bulunmaktadır. Bunlar arasında Edirnekapı ile Rami arasında 1165'te (1752) inşa ettirdiği çeşme, Eyüp'te Otakçılar'da 1166'da (1753) yaptırdığı Nakşibendî Tekkesi ve bazı mescidlerin tamiri sayılabilir. Fâtihten itibaren inşa ettirdiği Bahçekapı'daki Kireç İskelesi Mescidi'nin minberini koydurup buraya İstanbul gümrüğünden tahsisat ayırdığı bilinmektedir (Hüseyin Ayvansarâyî, s. 330). Ayrıca Karaköy'de fetihten sonra silâh deposu olarak kullanılan eski bir hisarın bodrum kısmını camiye dönüştürmüş olup bu yapı Yeraltı Camii veya Kurşunlu Mahzen Camii olarak anılır. Bazı şirhleri de bulunmaktadır. Yaptırdığı tekke dolayısıyla bir kısım kaynaklarda "sâhib-i tekye" şeklinde de anılır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 159, s. 259, 276; nr. 162, s. 402; BA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, nr. 8, s. 608; İzzî, Târih, İstanbul 1199, s. 274-275, 278, 286; Dilâverzâde Ömer, Zeyl-i Hadikatü'l-vüzerâ (Hadikatü'l-vüzerâ içinde), s. 78-81; Şem'dânîzâde, Mürî't-tevârîh (Aktepe), I, 150, 152, 161, 163-167, 171, 174, 175, 177, 178, 179; II/A, s. 8, 9, 11, 58, 62, 63, 64, 66, 67, 72, 73, 74, 75, 76, 105, 106; III, 60, 61; Hüseyin Ayvansarâyî, Hadikatü'l-cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dinî-Sivil Mî'mârî Yapıları (nşr. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul 2001, s. 330, 555; Müstakimzâde, Tuhafe, s. 384; Vâsîf, Târih, I, 15, 48, 50, 60, 87-88, 116, 173, 186, 208, 215, 228, 230, 268, 269-270; a.e. (İlgürel), s. 363; Sicill-i Osmânî, IV, 440-441, 735; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, İstanbul 1943, I, 184-185; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/2, s. 372-378; Danişmend, Kronoloji, IV, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 42; Kemal Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı: Meydana Gelişi-Tahlilî-Tatbiki, İstanbul 1984, s. 16-19; a.mlf., Büyük Friedrich ve Osmanlılar, İstanbul 1985, s. 87, 88.

İM MÜCTEBA İLGÜREL

MUSTAFA PAŞA, Lala

(bk. LALA MUSTAFA PAŞA).

MUSTAFA PAŞA, Merzifonlu

(bk. MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA).

MUSTAFA PAŞA, Zurnazen

(ö. 1067/1657)

Osmanlı sadrazamı.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Zurnazen (Surnazen "zurna çalan") lakabı muhtemelen Mehterhâne-i Âmire'deki görevinden gelir. Arnavut asıllı olduğu ve sarayda yetiştiği belirtilir. Biyografisini veren bazı kaynaklar onun ilk vazifesini kapıcıbaşı olarak gösterir. Nişancı Abdi Paşa

Köse Mustafa Paşa'nın Edirnekapı-Rami arasında yaptırdığı çeşmenin kitabesi